

Mehmet Akif Ersoy'un Orta Asya Türk Dünyası İle İlgili Müşahedeleri

Yener Unal

Doctorate Student, International Burch University

Sarajevo / Bosnia and Herzegovina

yener.unal@stu.ibu.edu.ba

Cemal Özdemir

Prof. Dr., Suleyman Demirel University, Kaskelen / Kazakhstan,

cemal.ozdemir@sdu.edu.kz

<https://orcid.org/0000-0002-1166-3083>

Özet

Mehmet Akif Ersoy şiirlerinde Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde sahipsiz kalan Orta Asya, Kafkasya, Balkan milletlerinin çektiği sıkıntıları ve acıları dile getirir. Bu çalışmada Ersoy'un eserlerindeki Orta Asya ve problemleri konusu ele alınmıştır. Araştırma Türk dünyasının geri kalmışlığına, yoksulluğuna, yöre halkının çektiği acılara dikkat çekmektedir. Akif, düşünce dünyasının özgünlüğü ve şiir dilindeki güçlü üslubu ile Türk Edebiyatı'nın en önemli şairleri arasındaki yerini alır. Şairin şiirlerinin kendine has özellikleri, döneminin birçok şairi arasında Akif'in özel bir yere sahip olmasında önemli rol oynamıştır. Akif'in Türklük ve İslamiyet anlayışı eserlerinde bu değerler etrafında şekillenen dünya görüşü sadece Anadolu'da değil diğer yerlerde de dikkat çekmiştir. Akif, eserlerinde Türk Dünyası coğrafyasının yaşadığı bazı olumsuz durumları da açık bir şekilde anlatır. İçinde yaşadığı toplumun sorunlarına dikkat çekerek, sorunların nasıl ortaya çıktığını araştırır ve bunları çözümlen yollarını arar. Akif, aynı zamanda İslam dünyası coğrafyasında yaşayan Türk dünyasına da özel bir önem vermektedir. Eserlerinde Türk dünyasında yaşanan zorlukları, yoksulluğunu anlatan şair, Türk dünyasındaki genel durumu anlatır. Süleymaniye Kürsüsü eserinde Abdürreşid İbrahim'i konuşturarak bölgenin önemli meselelerine kendi sözleriyle ışık tutar. Şairin eserlerinde yer alan Orta Asya ile ilgili bilgiler, milli birlik ve bütünlük anlayışını yansıtmaktadır. Akif'in Türk Dünyası'ndaki tesirleri Sırat-ı Müstakim'le artarak yayılmış, aksiyon adamına

dönüşmesinde etkili olmuştur. Bu makalede Akif'in Türk Dünyası şairlerince dikkate değer bulunan hususiyetleri ele alınmıştır. Bazı Türk Dünyası Şairlerinin Akif'in şiirlerine ve şahsiyetine gösterdikleri ilginin, mukayeseli metinlerle yansıtıldığı incelemede, Akif'le doğrudan temasta bulunmuş veya etkisini şiirlerine taşımış şairlerin tespiti ve etkilendikleri bağlam, dönemin sosyal ve siyasal durumları göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Bu çalışma Mehmet Akif Ersoy'un eserlerindeki Orta Asya Türk Dünyası problemleri, bağımsızlık, uyanma, geri kalmışlık ve yoksulluk kavramı gibi temaları tesbit etmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaca ulaşmak için de çalışmada nitel araştırma ve karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla da nitel araştırma motiflerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler de "Safahat" eseri çerçevesinde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Türk Dünyası, Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde, Sırat-ı Müstakim.

Mehmet Akif Ersoy's Observations on the Central Asian Turkish World

Abstract

In his poems, Mehmet Akif Ersoy expresses the troubles and sufferings of the Central Asian, Caucasian and Balkan nations that were left unclaimed during the collapse of the Ottoman Empire. In this study, the issue of Central Asia and its problems in Ersoy's works will be discussed. The research draws attention to the backwardness, poverty and suffering of the local people of the Turkish world. Akif takes his place among the most important poets of Turkish Literature with his originality of the world of thought and his strong style in the language of poetry. The unique features of the poet's poems played an important role in Akif's special place among many poets of his time. The world view shaped around these values in Akif's works of understanding of Turkishness and Islam attracted attention not only in Anatolia but also in other places. Akif clearly describes some of the negative situations experienced by the geography of the Turkish World in his works. By drawing attention to the problems of the society in which he lives, he investigates how the problems arise and looks for ways to solve them. Akif also attaches special importance to the Turkish world living in the geography of the Islamic world. The poet, who describes the difficulties and poverty in the Turkish world in his works, tells the general situation in the Turkish world. In his work, Süleymaniye Chair, Abdürreşid İbrahim sheds light on the important issues of the region with his own words. The information about Central Asia in the poet's works reflects the understanding of national unity and integrity. Akif's influences in the Turkish World increased with Sırat-ı Müstakim, and it was effective in his transformation into a man of action. In this article, the characteristics of Akif, which are considered remarkable by the poets of the Turkish World, are discussed. In the examination, in which the interest shown by some Turkish World Poets to Akif's poems and personality is reflected in comparative texts, the

identification of poets who had direct contact with Akif or who carried his influence into their poems, and the context in which they were affected, were evaluated considering the social and political conditions of the period. This study was carried out in order to determine the themes such as the problems of the Central Asian Turkish World, independence, awakening, underdevelopment and poverty in the works of Mehmet Akif Ersoy. In order to achieve this aim, qualitative research and comparison method was used in this study. In order to collect data in the research, the document analysis method from the qualitative research motifs was used. The data obtained are also given within the framework of the work "Safahat".

Key Words: Mehmet Akif Ersoy, Türk World, Safahat, Suleymaniye Kursusunda, Sırat-ı Müstakim.

GİRİŞ

Mehmet Akif Ersoy'un Eserlerine Yansıyan Orta Asya'daki Türk Dünyası

Akif'in Türk Dünyası ilişkilerine bağlı incelemede öncelikle Akif'in ailesi hakkında önemli olan Türkistan bağlantısına dikkat çekmek gerekir. Kosova'da doğmuş olan babası Mehmed Tahir Efendi hayatının önemli bir kısmını İstanbul'da geçirmiştir. Babasını erken yaşta kaybeden Akif'in bir Şiirinde babasının Arnavut asıllı olduğunu yazar. Akif'in Türkistan'lı Emine Şerif Hanım'ın evlâdı olması genellikle arka plânda kalmıştır. Kosovalı bir Arnavut olan babası yanında kaynaklarda Türkistan'ın Buhara şehrinden Anadolu'ya göç eden bir aileye mensup olarak bahsedilen annesi, onu ailevî olarak Türk Dünyası'na bağlayan önemli bir husustur.

Ahlaki hayatı ve görüşleri, yılmaz kişiliği ve çağdaş edebi eserleriyle anılan, siyasi tarih ve edebiyat tarihinin seçkin temsilcilerinden biri olan Mehmet Akif, içinde yaşadığı topluma karşı sorumluluk duygusu ve bağlılığıyla ön plana çıkar. O dönemin sorunlarına kayıtsız kalmayan tavır sergiler.

Akif'in düşünce dünyasında her zaman, ister kendi yaşadığı topraklar olsun, ister uzak diyarların yoksulluk, baskı, kıyım gibi insani olmayan tavır ve davranışlara sessiz kalmayan, sorunun kökenine inip çeşitli çözümler öneren kişiliği onu daha da yüceltmıştır. Bu nedenle şairin ilgisi, Türk dünyasının merkezi olan Orta Asya'daki Türk dünyası olur.

Türk Dünyası, Orta Asya'nın Türklüğünü anlatmak için kullanılan bu kavram, Osmanlı'da Orta Asya kökenli aydınlar tarafından ilgi uyandırır. Gaspıralı İsmail, gibi daha birçok düşünürün Orta Asya Türk dünyasının tanınmasında büyük etkisi olmuştur. Eşref Edib'inde bahsettiği gibi Sırat-ı Müstakim'in birçok nüshası da Türk dünyasında büyük ilgiyle karşılanmıştır (Edib, 1962: 9–10). Böylece Türk Dünyası, siyasi akımların gelişmeye başladığı 20. yüzyılın başlarında en çok tartışılan konulardan biri haline geldi. Türk Dünyası'nın siyasi ve ekonomik sorunlarıyla ilgilenmeye başlayan Osmanlı aydınları, bu bölgede siyasi ve kültürel teşkilatlanmaların nasıl ortaya çıkabileceğine dair düşüncelerini ortaya koymuşlardır.

Mehmet Akif, Türk Dünyası bölgesindeki güncel meselelere kayıtsız kalmayan şair yazarlardan biri olarak kabul edilmiştir. Müslümanları ortak bir halk kabul eden Akif, İslam coğrafyasının asırlardır ihmal edilen önemli bir bölümünü oluşturan Türk dünyasını bu sebeple öne çıkarmaktadır. Böylelikle şairin Türk dünyasına bakışı, o dönemde yaygın olan Türkçülük fikirlerinin ötesinde gelişir. Ersoy'un Türk dünyası tasavvuruna Türkçülük akımının kaynağı olarak kabul edilen bazı Orta Asyalı aydınların fikirleri düşüncelerine yön vermese de, Özbek asıllı olan Abdürreşid İbrahim'in düşüncelerinden etkilenmiştir. Abdürreşid İbrahim'in gözlem ve görüşlerinden etkilenen Akif, Türk dünyasındaki önemli sorunları ele almakta ve bu sorunların çözümü için önerilerde bulunmaktadır.

Akif'in Türk dünyasına ve İslam ülkelerinin gelişmesine olan ilgisi, bütünlüklü bir ilişkiyi akla getirmektedir. Nureddin Topçu, "Türk'ün Müslümanlıktan, milliyetçiliğimizin İslam'dan ayrılmaz bir parçası olduğunu bize öğreten o oldu" (Topçu, 1970: 55) demiştir. Türk dünyasına bu açıdan bakan şair, eserlerinde bu bölgenin geri kalmışlığına, yoksulluğuna ve yöre halkının çektiği acılara yakından dikkat çekmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada verilerin detaylı bir şekilde incelendiği, verilerin arasındaki ilişkileri belirlemeyi hedefleyen nitel araştırma yöntemi kullanıldığı gibi; araştırmada veri toplamak amacıyla nitel

araştırma motiflerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi yöntemi, elde edilen materyallerin incelendiği nitel araştırmanın desenlerinden birisidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Nitel araştırmanın amacı bireylerin kendi toplumsal dünyaların nasıl oluşturmakta olduğunu anlamak ve içinde yaşadıkları toplumsal dünyayı nasıl algıladıklarını yorumlamaya çalışmaktır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu çalışmada, olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden, Yargısal (Amaçlı) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Yargısal (Amaçlı) örneklemede, örnekleme oluşturan birimler araştırmacının, araştırma problemine cevap bulacağına inandığı kişilerden oluşmaktadır. Bu örneklemenin temeli, araştırmanın amaçları doğrultusunda evrenin temsili bir örneği yerine, amaçlı olarak bir yada birkaç alt kesimini örnek almaktır. Bir başka deyişle örnekleme girecek birimlerin araştırmacının düşünce ve deneyimlerine dayalı olarak seçilmesi yani evrenin, sorununa en uygun bir kesimini gözlem konusu yapmaktır (Sencer, 1989). Nitel araştırmaların yürütülmesinde araştırmacılar açısından en fazla öneme sahip süreçlerden birisi olan örnekleme seçimi süreci; bütün bilimsel araştırmalar için varlığı bir zorunluluktur. Araştırmalarda evrenin kesin sınırlarıyla belirlenmiş olması, araştırmacıya ait tüm sorunları çözmektedir. Genelde evren, bir araştırmacının ulaşabileceğinden daha büyük bir alandır. Bu yüzden söz konusu sorunların çözümü adına araştırmacılar, örneklemin seçimine başvururlar. Araştırmacılar tarafından örnekleme alınmasındaki asıl gaye, pek çok sayıda ve ulaşılması çok zor bireyleri, olayları ve olguları içinde barındıran evrenin, belirlenmiş birtakım yöntemlerle, evrende yer alan kişi ya da durumları temsil edeceği düşünülen ve ulaşılması daha kolay olan, temsili bir alana indirgenmesi olarak açıklanabilir. Bu şekilde, araştırmaya ait tüm evreni incelemek yerine, evreni temsil edecek bir güce sahip olan, belirli sayıda kişiler, olay ya da olgu araştırması alanına dahil edilerek, sorunların çözümü adına pratik bir yol bulunarak; üzerinde çalışılabilecek bir büyüklüğe indirgenmiş olmaktadır. Çalışmanın evrenini Mehmet Akif Ersoy'un eserlerindeki Orta Asya ve problemleri konusu oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Akif'in şiirlerindeki ve makalelerindeki Orta Asya ve problemleri konusu oluşturmaktadır.

Verileri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Araştırmalarda amaca hizmet eden nitel veri toplama yöntemlerinden sıklıkla kullanılanları gözlem, görüşme ve doküman analizidir. Bu çalışmaya temel olan kaynaklar arasında Akif'in en tanınmış eseri Safahat eseri öncülük etmektedir. Çalışmanın amacı doğrultusunda kaynaklar okunmuş, çalışmada kullanılacak bölümler tespit edilerek alıntılar yapılmıştır.

Resmi ya da özel kayıtların toplanması, sistematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesinde kullanılan doküman analizi ile ilgili bu bölüm Yıldırım ve Şimşek (2005)'ten yararlanarak hazırlanmıştır. Doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Seçilen araştırma problemi hangi dokümanların veri kaynağı olarak kullanılabileceğini belirlemede önemlidir.

Çalışmada belirtilen problemlerin çözülmesine yönelik veri toplama aracı olarak doküman toplama etkinlikleri yapılmıştır. Araştırma için gerekli verilerin toplanabilmesi adına ilgili Türkçe kaynak taraması yapılmış; bu kaynaklardan çalışmaya katkı sağlayabilecek kısımlar alınmıştır. Çalışmada, araştırmayla ilgili yazılmış kitapların taraması yapılmış farklı makale ve yazılardan istifade edilmiştir. Veri ayıklama sürecinde, etkinlikler yardımıyla elde edilen dokümanların bir bölümü çalışmanın dışında kalmıştır.

BULGU ve YORUMLAR

Safahat'ın ikinci kitabı Süleymaniye Kürsüsü, Ersoy'un Türk dünyasını ele aldığı en belirgin eseridir. Akif bu eserinde Asya seyahatlerini kaleme alan ve notlarını Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad'da neşreden Abdürreşid İbrahim'in müşahedelerini şiirlerinde kaleme almaktadır. Akif'in çalışmasına temel oluşturan Abdürreşid İbrahim Türk dünyasındaki mevcut sorunların kökenini ve nedenini belirlemeye odaklanır. Bütün İslam coğrafyasını dolaştığını söyleyen Abdürreşid, baskı altında yaşayan Türk dünyasının çektiği acıları şöyle dile getirir:

“Süngü, kurşun gibi kestirme ölümlerle, ölen;
Yahud işkenceler altında ecelsiz gömülen;
Ne soluk var, ne ışık var, ne otur var, ne durak,

İki üç yüz kulaç altında zeminin çıplak,
Aç, susuz işletilen kanları donmuş canlar,
Size milyonla desem, fazlası yok, eksiği var!" (Ersoy, 2009: 147–148)

Abdürreşid Bey, yurt dışına giden gençliğin manevi açıdan geri kalmışlığın kaynağının din olduğunu söyleyerek İslam'ın ve Türk dünyasının yanlış "batılılaşmasına" dikkat çekiyor. Eserlerindeki eleştirilerden yola çıkarak, inanç açısından yabancılaşmanın sona ermesinin ulusal bazda da yabancılaşmaya yol açtığını belirtmektedir. Din ve milliyet kavramlarının bölünmez olduğunu söyler:

“Bir selamet yolu varmış... O da neymiş: Mutlak,
Dini kökten kazımak, sonra, evet, Ruslaşmak!
O zaman iş bitecekmış... O zaman kızlarımız,
Şu tutundukları gayet kaba, pek ma'nasız
Örtüden sıyrılacak... Sonrada erkeklerden,
Analık ilmini tahsil edecekmiş... Zaten,
Müslümanlar o sebepten bu sefalette imiş..."(Ersoy, 2009: 149–150)

Dönemde kültür merkezi olarak görülen Türk dünyasının mankurtlaşmanın uçurumuna düştüğünü büyük bir üzüntüyle anlatır şair. Bir zamanlar ilmin beşiği olan ve bir çok bilim ve sanat dallarında başı çeken bir milletin zavallı durumunu tahlille çaresizliğini ortaya koyar (Erbay, 2011: 81). Türkistan'ı kültür merkezleri haline getiren ecdadın torunları artık çeşitli hurafelere inanarak eğitimsiz ve cahil hale geldiklerini de belirtmekte fayda var:

“Yolu tuttum yalnız doğruca Türkistan'a.
Gece gündüz yürüdüm bulmak için Taşkend'i;
Geçtiğim yerleri ta'dada mahal yok şimdi.
Uzanıp sonra Buhara'ya, Semerkand'e kadar;
Eski Dünyada bakındım ki ne alemler var?
Sormayın gördüğüm alemleri, hiç söylemeyim:
Yadı temkinimi sarsar da kan ağlar yüreğim.
O Buhara, o mübarek, o muazzam toprak;
Zilletin koynuna girmiş uyuyor müstağrak!

İbni Sina'ları yüzlerce doğurmuş iklim,
Tek çocuk vermiyor agûşuna ilmin, ne akim!
O rasad-hane-i dünya, o Semerkand bile;
Öyle dalmış ki hurafata o mazisiyle..."(Ersoy, 2009: 151)

Osmanlı, Türk ve İslam aleminin içinde bulunduğu savaş, yoksulluk ve cehaletin getirdiği problemlerin kurtuluş kaynağı olarak görülüyordu. Umutlarını bir Hintlinin sözleriyle ifade eder. Şiirde geleceğe büyük bir umutla bakması, Türk dünyasının ve İslam dünyasının kurtulma umudunun yine kendisi olacağı inancını taşımaktadır:

"Hind'in İslam'ını pek Türk'e kıyas etmeyiniz.
Onların rûh-ı şehametle coşan kanları var;
Bizde yok öyle samimi asabiyyet, o damar.
Bu ağır zillete ukbaya kadar mahkûmuz...
Duymuyor çektiği hüsrانları zira çoğumuz!
Varsa ümidimiz Osmanlıların şevketidir.
Onu bir kerre işitsek... Bu sa'adet yetişir."(Ersoy, 2009: 155)

Türk dünyasının güncel meselelerini gündeme taşıyan Akif, kamuoyu oluşturmak amacıyla mesken olarak camiye seçmiştir. Kazım Yetiş'e göre Akif, düşüncelerini bir din adamına söyletmekle, hem bir din adamını hareketin içine sokmuş, hem de din adamının nasıl olması gerektiğini göstermek istemiştir (Yetiş, 2006: 198). Akif, Türk dünyasının mevcut durumunu tasvir ettikten sonra, İslam dünyasının birleştirici ve bütünleştirici işlevine ayrıca önem verir. İslam dünyasında birliğin bozulmasına neden olan çeşitli bölgesel veya etnik ayrımların tehlikelerinden de bahseder:

"Müslümanlık sizi gayet sıkı, gayet sağlam,
Bağlamak lazım iken, anlamadım, anlayamam,
Ayrılık hissi nasıl girdi sizin beyninize?
Fikr-i kavmiyyeti şeytan mı sokan zihninize?
Birbirinden müteferrik bu kadar akvamı,
Aynı milliyetin altında tutan İslam'ı,
Temelinden yıkacak zelzele kavmiyyettir.

Bunu bir lahza unutmak ebedi haybettir..." (Ersoy, 2009: 161)

Akif şiirinde Orta Asya'daki Türk Dünyası ile ilgili müşahedelerini, üzüntülerini ve dileklerini dile getirmekte ve İslam bilinciyle karışık düşüncelerini gündeme getirmektedir. Akif'in Türk dünyası hakkındaki düşünceleri, milliyetçilik kavramından çok daha yüksektir. Irkı, milliyeti, dini ne olursa olsun tüm insanlığın acılarından eşit derecede etkilenmiştir. Akif, her şeyden önce insan olmanın sorumluluğunu taşımıştır. "Bugün dünyanın garbı, şarkı, cenubu, şimali gûna-gûn buhranlarla kıyamete dönmüş; yüzlerce milyon beni Adem sefaletin, işsizliğin, umidsizliğin pençeleri altında kıvrıyor; mahşer meydanı gibi kimse nefsinden başkasıyla katiyyen meşgul değil; hiçbir feridin diğerine dönüp bakacak hali yok..." (Özalp, 2011: 119) satırlarında kızına yazdığı bir mektupta sözlerine yer veren Akif, bütün insanlığı kuşatan duyarlılığını dile getirir. Akif tüm insanlığı kapsayan şuurun altını çizer. Bu noktadan hareketle Akif, İslamın birleştirici ve bütünleştirici niteliklerini dikkatinize sunmaktadır:

"Şark'ı baştan başa yıllarca dolaştım, gezdim;
Hem de oldukça görürdüm.. Kafa gezdirmezdim!
Bu Arabmış, Bu Acemmiş, Bu Tatarmış, demedim;
Müslüman unsurunun hepsini gördüm kendim.
Küçük ademlerinin rûhunu tedkik ettim,
Büyük ademlerinin fikrini ta'mik ettim.
İstedim sonra, neden böyle Japonlar yüksek?
Nedir esbab-ı terakkisi? Yakından görmek.
Bu uzun boylu mesai, bu uzun boylu sefer,
Bir kanaat verecekmiş bana dünyada meğer.
O kanaat da şudur:
Sırr-ı terakkinizi siz,
Başka yerlerde taharriye heveslenmeyiniz.
Onu kendinde bulur yükselecek bir millet;" (Ersoy, 2009: 170)

Akif'in Türk dünyasının birliği ile ilgili şiirleri de onun bireyselliğini, kamusal ve toplumsal duyarlılığını gösteren anlamlar içermektedir. Siyasi çalkantılı dönemlerin entelektüel temsilcisi olan Akif, okuyucuyu Orta Asya'daki Türk dünyası hakkında bilgilendirme ve toplum bilinci

uyandırma görevini üstlenir. Objektif bilgiler dışında İslam'ı asrın idrakine söyletmek için yapılan yorumlar ise, Akif'in düşüncelerinden kaynaklanır (Okay, 1989: 50).

Mehmet Akif Ersoy'un şiirlerindeki çizgisi, Osmanlı-Türk coğrafyasından uzaklaştıkça benzer görüşlere sahip temsilcilerde görülmektedir. Akif'in kişiliği ve şiirleri Orta Asyada sosyal hadiseler karşısında benzer duruşlara sahip bir şair tipine işaret etmektedir. Akif, Abdürreşid İbrahim, Ayaz Ishaki, Yusuf Akçura gibi isimlerle tanışıklığı yanında, Abay Kunanbayev, Mırjakıp Dulatov, Ahmet Baytursinov, Abdullah Tukay, gibi uzak sahalardan bazı temsilcilerle de birçok yönden amaç, konu ve yöntem birlikteliği taşımaktadır.

Türk toplumları için muasır medeniyet, modernleşme algısı batı'dan beklenmekte ve Türk toplum hayatını kuşatmaktadır. Anadolu ve Balkanlar dışında özellikle Orta Asya Türk toplulukları için aynı muasır medeniyet çizgisini Rus kültürü ve edebiyatı temsil etmektedir. Bu noktada Akif'in Batı karşısında durduğu yer, Türk Dünyası'nda aynı profile sahip şairlerin Rusya ve Rus kültürü karşısında belirlediği konum ile benzerlik gösterir. Bu hususta, Çağdaş Kazak Edebiyatının kurucusu kabul edilen Abay Kunanbayev ve Ahmet Baytursinov iyi birer örnektir. Şiirlerinde Kazak halkını geri kalmışlıktan ilerlemeye, cahillikten bilime, tembellikten çalışmaya yönlendirmiş ve halkına güzel ahlâk sahibi olmayı öğütlemişlerdir. Akif'in batıya olan yaklaşımı ile Abay'ın millî kültürü inşa ederken Rus kültüründen istifade edilebileceğini benimseyen yaklaşımı bir noktada örtüşür.

Akif, Anadolu sahasında siyasi düşünceleri nedeniyle müslüman kimliği öne çıksa da esasen Türk Dünyası'nda bağımsızlık, uyanma temasında etkili bir şahsiyet örneği oluşturmuştur. Aynı duygular etrafında birbirine yakın dönemlerde ortaya konulmuş "Uyan" başlıklı şiirler, Akif'in de Anadolu sahasında güçlü bir temsilcisi olduğu ortak tavrın ve duruşun yansımalarıdır. Aralarında herhangi bir iletişim olmaksızın Mehmet Akif ile benzer kaygılara ve aynı davaya sahip şairlerin farklı coğrafyalarda da olsa benzer temalar ile "Uyan" şiirleri dikkat çeker:

Uyan

Baksana kim boynu bükük ağlayan

Hakk-ı hayatın senin ey Müslüman

Kurtar o biçareyi Allah için

Uyan Kazak

Gözünü aç, uyan Kazak, kaldır başını,

Geçirmeden karanlıkta boşuna hayatını,

Toprak gitti, din gitti, hal harap olumuş;

Artık ölüm uykularından uyan
(Ersoy, 1990, s. 247).
(Türkiye, Mehmet Akif Ersoy)

Kazak'ım, değil şimdi yatmak zamanı!
(Sultanbakkızı, 2010, s. 21)
(Kazakistan, Mırjakıp Duvlatov)

Uyan
Kazak'ım- halkım,
Bükülmüş belin,
Kırılmaya az kalmış,
Talan edilir olmuş malın,
Hapsolmuş ruhun,
Aç gözünü uyan.
(Baytursinov, 1989, s.320).
(Kazakistan, Ahmet Baytursinov)

Uyan
Dinle, bir ses söyler sana!
O ses senin öz vicdanın.
Diyor, " Ey, sen batan yasa"
Gelir yine Bey'in, Han'ın...
Sen ey yatan, uyan, uyan!
Kıyamettir, olmuş ayan!
(Güzel, 2005, s. 91).
(Azerbaycan, Ahmet Cevad)

Uyan
Ey fakir Uygur uyan, uykun yeter.
Sende mal yok, şimdi gitse can gider
Bu ölümden kendini kurtarmazsan
Ah! Senin hâlin beter, hâlin beter.
(İnayet, 2007, s. 46).
(Doğu Türkistan, Abdulhaluk Uygur)

SONUÇ ve ÖNERİLER

Türk Dünyası ve Mehmet Akif Ersoy ilişkileri aslında çok yönlü ve güçlüdür. Yaşadığı dönemde itibarıyla "muasır" Batı ve Doğu milletleri arasındaki gelişmişlik farkı giderek artmış olması Batı ile mücadele etme durumunda kalan Doğulu sanatçı ve düşünürler benzer karşı duruşları sergilemişlerdir. Batı ile mücadelede Akif, Doğu'nun köhneleşmiş eğitim kurumlarına yönelttiği eleştirisi, sosyal düzenin akılcı bir İslam anlayışı ile yeniden inşası fikri ve daha birçok konuda çözümü kendi köklerinden kopmadan aramaya çalışması, Türk Dünyası sanat ve fikir insanları arasında yüksek bir örnek oluşturmuştur. Bu nedenledir ki Akif'in eserleri ile ulaştığı Türk

Dünyası Edebiyatlarının birçok temsilcisinde Akif'e benzer tarzda düşünceler yer almış ve Akif Türk Dünyası şiirinde belli bir ekol oluşturmuştur.

Akif'in Türk Dünyası Edebiyatlarındaki etkisi genel olarak bakıldığında “milliyet bilinci”, “cehalet ve geri kalmışlık eleştirisi” , “akıl ve vahiy merkezli din anlayışı” gibi daha başka da temaların söz konusu tesirde ağırlık kazandığı görülmektedir. Türk Dünyası coğrafyasında söz konusu kavramları dile getirmiş olan birçok şairden farklı olarak Akif'in hem bir Türk hem de bir Müslüman olarak söz konusu düşünceleri Türk dili ile ifade etmiş olması, çözüm yollarını dinî ve millî kaynaklara dayanarak önermiş olması, Akif'in Türk Dünyası edebiyatçıları üzerinde bir rol-model olarak tesir gücünü artıran en temel sebeptir.

Türk dünyasının sorunlarını ön plana çıkaran Mehmet Akif Ersoy, şiirlerinde milli birlik ve beraberliğe büyük önem verir. Dünyada zorluklar çekmiş, zor şartlar altında yaşamaya çalışanlar, bütün milletlerin acılarını görmüş ve hissetmiş olan Akif, Türk dünyasına da bu gözle bakmaktadır. Akif'in Türk dünyası ile ilgili görüşleri Türk Yurdu'nun yanı sıra Sebilürreşad ve Sırat-ı Müstakim'deki yerini alır. Orta Asya'nın tarihi ve kültürel mirasının öneminden bahseden Akif, orada yaşayan insanların birbirine benzerliğine dikkat çeker. İslam coğrafyasının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen Türk dünyasında yaşanan olaylara kayıtsız kalmama çağrısında bulunan şair, İslam ülkelerinin geleceğinin parlak olması temennisini her zaman dile getirmektedir.

Mehmet Akif Ersoy'un Orta Asya Türk Dünyası düşüncesi, onun hem yaşantısından hem de hayata bakışından izler taşır. Şairin halk bilincini ifade eden şiirleri, milli birlik ve bütünlük açısından dikkat çekici bir kesit sunar. Akif, dönemin siyasi ve sosyal gelişimini de göz önünde bulundurarak ilgi çekici sonuçlar ortaya koymuştur. Zor bir dönemin şairi olan Akif de Türk dünyası konusunda insanları bilgilendirme uyandırma görevinde yerini alır.

KAYNAKÇA

Baytursinov, A. (1989). Adebiet Tamitkış (Edebiyat Teorisi), Eserleri: Şiirler, Tercümeler, İncelemeler, Almatı, Jazuşı.

Edib, E. (1962). Mehmed Akif Hayatı-Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, 1. cilt, İstanbul.

- Erbay, E. (2011). Mehmed Akif "İnsan ve Medeniyet", Erzurum.
- Ersoy, M. A. (1990). Safahat / Edisyon Kritik, (Haz: M. Ertuğrul DÜZDAĞ), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ersoy, M. A. (2009). "Safahat", Hazırlayan Ertuğrul Düzdağ, Ankara.
- Güzel, K. (2005). Ahmet Cevat'ın Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, Yüksek Lisans Tezi, Qafqaz Üniversitesi, Bakü.
- İnayet, A. (2007). Abdulhalûk Uygur ve Şiirleri, TDK Yayınları, Ankara.
Kitap Süleymaniye Kürsüsünde, İstanbul.
- Kara, A. (204). "Kazak Edebiyatının Zirvesi Abay Kunanbayoğlu", Kazak Türkleri Vakfı Arman Dergisi, Aralık, s. 22-24.
- Okay, O. (1989). Mehmed Akif -Bir Karakter Heykelinin Anatomisi-, Ankara.
- Özalp, Ö. H. (2011). Mehmed Akif Ersoy Fırlıklı Nameler -Akif'in Gurbet Mektupları-, İstanbul.
- Özdoğan, G. G. (2002). "Dünyada ve Türkiye'de Turancılık", İstanbul.
- Sencer, M. (1989). Toplum Bilimleri'nde Yöntem. İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Sultanbakkızı, Z. (2010). Mirjakıp Duvlatulı'nın Hayatı, Siyasi ve Edebi Şahsiyeti, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir.
- Topçu, N. (1970). Mehmet Akif, İstanbul: Hareket Yayınları.
- Yetiş, K. (2006). Bir Mustarip Mehmet Akif Ersoy, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara, Seçkin Yayıncılık.